

DOS HOMENOTS DEL SEGLE XX

JOAQUIM NADAL I FARRERAS

Les obres de Josep Pla i de Jaume Vicens Vives ens són molt conegudes. En tots dos casos, però, els respectius arxius personals guarden manuscrits, notes, correspondència, que ens reserven encara moltes sorpreses per descobrir. En el terreny de les relacions humanes la correspondència ens desvetlla una esfera més íntima, més personal, més privada i menys evident en l'obra publicada. La dimensió que van assolir els dos personatges s'ha ampliat després del seu traspàs i sovint apareixen novetats documentals que ens aclareixen parcel·les encara insuficientment conegudes.

Josep Pla i Casadevall havia nascut a Palafrugell el 8 de març de 1897. Jaume Vicens Vives va néixer a Girona tretze anys més tard, el 6 de juny de 1910. Jaume Vicens Vives morí a Lió el 28 de juny de 1960 a cinquanta anys. Josep Pla moriria vint-i-un anys més tard, als vuitanta-quatre, el 23 d'abril de 1981.

El reconeixement i el respecte que es professaren mútuament és, em sembla, un punt d'arrenca-

da raonable. Jaume Vicens va fer de Josep Pla un dels seus confidents. Josep Pla, trasbalsat pels efectes devastadors de la mort de Jaume Vicens Vives, va escriure molt aviat l'homenot que li va dedicar.¹ Josep Pla, en canvi, no ha tingut encara qui li dediqui un homenot equivalent. Amb tot, els estudis que constantment es dediquen a l'obra de Pla van confegint en el seu conjunt un immens homenot al qual caldrà que algú algun dia doni forma literària.

Aquesta correspondència que ara introduïm ens fa evident que Josep Pla i Jaume Vicens van ser molt més que «coneguts». Podem afirmar que van ser amics i podem afegir a aquesta consideració que durant deu anys, de 1950 a 1960, van conspirar plegats i van mantenir un to de confidència i complicitat molt evidents.

Voldria fer només de començar una aproximació personal. No vaig conèixer Jaume Vicens Vives, que morí quan jo tenia dotze anys, i vaig tenir un contacte molt efímer amb Josep Pla l'any 1979. Amb tot, les ressonàncies del magnetisme i de la

1. Va aparèixer el 1962 a la vuitena sèrie d'*Homenots* de les obres completes de l'Editorial Selecta. Ara es pot llegir a Josep Pla, *Homenots, segona sèrie* (Barcelona: Destino, 1970; OC, 16).

personalitat brillant de Vicens m'arribaven per diversos costats. D'una banda, del meu oncle Jordi Nadal i Oller, deixeble directe de Vicens, que l'incorporaria com a col·laborador en el famós *Manual de Historia Económica de España*. Arribat a la universitat, els ressons de la petjada de Vicens, del paper del Seminari d'Història i de la importància renovadora i crítica de l'*Índice Histórico Español* i dels *Estudios de Historia Moderna* m'arribaven molt forts en un context d'una certa precarietat intel·lectual i acadèmica. Les Biografies Catalanes i la *Historia Social y Económica de España y América* ens semblaven d'una modernitat i actualitat engrescadores. Per altra banda, el meu sogre Santiago Sobrequés i Vidal havia estat l'amic de l'ànima de Vicens des dels anys gironins. D'aquesta amistat n'ha quedat una copiosíssima correspondència publicada. Tant Jordi Nadal com Santiago Sobrequés van freqüentar les trobades i tertúlies politicsocials que aglutinava a l'Empordà Josep Pla i que empenyia Jaume Vicens. Tots dos destil·laven un entusiasme sense límits per Jaume Vicens i tots dos es dolien, com el mateix Pla manifestaria també, per l'efecte devastador de la seva prematura mort a cinquanta anys.

Si l'eco de Vicens m'arribava potent per l'oncle i el sogre, l'eco de Pla em venia primer del meu avi

Farreras, que n'era un lector compulsiu,² i sobretot dels comentaris que feien dels seus assidus contactes amb Pla en Josep Valls, que el va tractar al Motel Empordà, i Mn. Modest Prats, que hi havia coincidit freqüentment també al mateix Motel i en alguna visita de Pla a la rectoria de Medinyà. Que Prats i Pla congeniessin s'explica per la inescotable curiositat i capacitat intel·lectual de tots dos i per un sentit finíssim de l'humor i de la ironia que practicaven recíprocament. Amb una riallada potent Mn. Modest es posava Josep Pla a la butxaca, i l'un i l'altre es respectaven moltíssim perquè, lectors àvids tots dos, coincidien en un munt de coses fins al moment àlgid de recitar, alternant-se successivament, els versos de la Divina Comèdia. Itàlia els seduïa a tots dos i repassaven les geografies, sentimentals i monumentals, dels llocs que dominaven. Sempre m'ha interessat especialment tot el que Pla ha dit i escrit sobre Girona i tinc gravat profundament un episodi

2. Josep Farreras Ventura, el meu avi matern, tenia sempre a mà els volums de Josep Pla de la Selecta. Quan anava a dormir no trobava mai el moment d'agafar el son i el recordo bé sempre amb algun volum o altre a les mans llegint al llit. Un dia quan jo encara no tenia catorze anys em va allargar el *Girona* i em va comminar a llegir-lo. L'avi trobava un plaer especial, s'hi veia, en les narracions marineres i en els llibres sobre la pesca i la cuina del peix.

que Modest Prats explica d'una trobada a la rectoria de Medinyà, on Pla anava a xerrar amb el senyor rector i a presentar els respectes a la mare del mossèn, la senyora Enriqueta, vídua des dels inicis de la Guerra Civil. Pla arriba a Medinyà i Mn. Modest havia de dir missa. Després —cito Mn. Modest—: «Acabada la celebració vaig tornar a casa. Era a la vora del foc parlant amb en Pep Nadal. Ens vam saludar i, mentre jo posava més llenya a la llar, m'explicà que venia de Girona. “He volgut veure la catedral”. Jo era agenollat al seu costat, avivant el foc i vaig comentar: “Ja és bonica, la catedral de Girona...”. Vaig sentir la seva mà sobre el muscle. M'estrenyia amb força. “Sàpiga, reverend, que aplicant l'adjectiu *bonic* a la catedral, m'emprenya profundament”. Vaig as-sentir avergonyit. Em vaig excusar com vaig poder. Recordo la seva digressió, on repetí el que tantes vegades ha escrit sobre la força, la voluntat dominadora de la Seu gironina».³

Hi ha una constància gràfica de la meva trobada amb Pla en una exposició al Palau de Caramany de Girona per les Fires de l'any 1979, uns mesos

3. Modest Prats i Domingo, «Josep Pla, l'home, la literatura», a *Engrunes i retalls. Escrits de llengua i cultura catalanes*, edició a cura de Francesc Feliu (Girona: CCG edicions, 2009), p. 379-387; la citació, de les p. 382-383.

després de la meva elecció com alcalde. Joan Comalat va captar l'instant en què Josep Pla, alçant el dit, em deia, li deia al joveníssim alcalde de Girona, «Ja sé que sou molt ric». No hi van valdre les meves queixes dient que no, que jo era un jove professor i que els meus ingressos eren molt limitats, que la meva família era una família acomodada però que jo tenia el just per viure. El bon nom de les empreses, paterna del suro i materna de la fusta, el feien creure en una altra realitat. Josep Valls, que va mantenir amb Pla un contacte assidu, recull aquesta fixació de Pla: «Sí... diuen que aquest alcalde —que per part de mare és molt ric—, ha fet netejar l'Onyar» (15 de juny de 1979); en un altre moment (18 de setembre de 1979, al Motel) i en una conversa entre Pla, Modest Prats, Josep Mercader i un joveníssim Rafel Nadal, periodista, Valls recull un episodi on es barregen les dues famílies: «La família de vostè és molt important... per això són dotze germans... i molt rics per part de mare, que és una Farreras, família important del suro i potser de la part de Cassà de la Selva...», i encara una darrera vegada (31 de març de 1980), quan Modest Prats li comenta a Pla que estan acabant amb en Pep Nadal el primer volum de la *Història de la llengua catalana*, Pla respon: «Ja ho entenc. És aquell parent de l'alcalde de Girona... el seu germà, exacte. Aques-

ta família de l'alcalde de Girona, per part de mare són molt rics... És socialista. Ho és, de socialista? Jo no ho sé, sap?».⁴

Als meus ulls, doncs, estem davant de dos personatges descomunals. Me n'he pogut fer una idea: Pla era viu, culte, cosmopolita, vivia a pagès però tenia el món al cap, havia viatjat molt i havia desplegat una obra que combinava la creació literària i el periodisme. Per edat, Josep Pla havia pogut viure a fons l'Europa d'entreguerres. Acabada la Guerra Civil, amb un aire mig reclòs, al mas Pla, va desplegar un projecte literari d'una envergadura immensa i un monument al català com a llengua literària.

Jaume Vicens per la seva banda era meticulós i treballador, sistemàtic. Era elegant, alt, ben plantat, amb figura més nòrdica que mediterrània. Era seductor i exercia amb els seus alumnes, els seus dei-

4. Josep Valls, *Pla de conversa. Allò que Josep Pla no va escriure* (Figueres: Brau edicions, 1997); les cites, de les p. 125, 153 i 170. Pla a la primera edició de la *Guia de la Costa Brava* esmenta la família Oller i especialment el meu besavi Francisco Oller Martinell, que en els primers anys trenta havia construït a la platja de la Fosca l'Hotel Rocafosca per atendre-hi els seus clients de la Champagne. La barreja entre els Farreras i els Nadal-Oller situa erròniament els Farreras a Cassà i en el ram del suro.

xebles, els seus amics un magnetisme irresistible. Engrescava i implicava tothom. Tenia una visió política de la història en el sentit que, buscant els fonaments econòmics i socials dels fets històrics, calia desprendre'n la crosta esbiaixada i interessada que la desvirtuava. Va fer una revisió de la història d'Espanya i de la història de Catalunya i va ser bel·ligerant volent convertir aquestes interpretacions en un nou determini per la superació del desastre de la guerra i les fatals conseqüències de la dictadura.

Vicens era optimista i ingenu. Per ell, així irrompia cada any a can Sobrequés, el franquisme estava a punt de caure. Pla era més murri i sorrut. Tenia més experiència política i no es refiava de ningú; era un empordanès escèptic. Van ser dos empordanesos que es van ben trobar.

De coneguts a amics

Dos mesos i cinc dies abans de la seva mort a la clínica de Lió, Jaume Vicens Vives va dedicar a l'editor Josep Vergés la segona edició de *Notícia de Catalunya* amb aquestes paraules: «Josep Vergés, després de vint anys d'amistat canonejant falangins, alemanys i feixistes de tota mena, continuem fent obra esclairadora. A veure si baixen les teranyines i ens podem

refer a la llum de la llibertat. Del teu amic. Jaume. Sant Jordi 1960».⁵

Vint anys ens remet al 1940, quan tot just *Destino* havia deixat Burgos per traslladar-se a Barcelona i quan Vergés mantenia posicions de molta proximitat amb els vencedors i Jaume Vicens Vives, després del sotrac de la Guerra Civil i de la decisió de no emprendre el camí de l'exili, tractava de fer per la força de les circumstàncies una adaptació accelerada. Però el contingut d'aquesta dedicatòria ens situa en una perspectiva clara: Vicens el 1960, quan acabava el seu camí i el seu destí, projectava retrospectivament el seu pensament i estava íntimament convençut que havia mantingut una lluita per les llibertats i per la cultura de Catalunya des del moment inicial. Si bé en els orígens els fets en part el desmentirien, és evident que en el període de vint anys que va de 1940 a 1960 es dibuixa tot un procés, una evolució, un recorregut, un itinerari decidit, amb alts i baixos, però també de signe inequí-

5. Jaume Vicens Vives, *Notícia de Catalunya* (Barcelona: Destino, 1960). Exemplar dedicat. AMGi, Fons Joaquim Nadal i Farreras. Aquest llibre em va arribar de manera totalment circumstancial el Nadal de 2018 com un obsequi després que fos trobat en una cooperativa de llibres vells de Celrà que ven tots els exemplars a dos euros. (La dedicatòria es reproduceix a la p. 289 d'aquest volum.)

voc. Els objectius acadèmics de Vicens haurien de superar tota mena d'entrebancs i una depuració, i podem suposar que l'adaptació ideològica momentània a les noves circumstàncies va ser feta fins i tot sense renúncia a uns principis bàsics del seu pensament forjat en els anys de l'esplendor acadèmica republicana. En aquest aspecte poden haver-hi opinions contrastades, però és legítim que com a mínim deixem l'interrogant en l'aire i li reconeguem el benefici del dubte.

Jaume Vicens i Josep Pla coneixien les seves obres respectives però es degueren començar a conèixer personalment en el context de *Destino* i en els primers anys quaranta, quan tots dos compartien els mateixos recels per part dels sectors del catalanisme resistent més intransigent, que els situaria com a personatges dubtosos per no dir sota sospita.

D'aquest ventall de vint anys que ens emmarca la dedicatòria, els primers deu (1940-1950) queden fora de l'àmbit de la correspondència que es publica en aquest llibre i que té com a marc cronològic la dècada 1950-1960.

La relació entre els dos personatges i l'evolució d'aquesta relació ens és ara ben coneguda a través de les dues biografies bàsiques de referència sobre Jaume Vicens Vives, la biografia intel·lectual de Jo-

sep M. Muñoz (1997)⁶ i la biografia política, les vides polítiques de Jaume Vicens Vives, de Cristina Gatell i Glòria Soler (2012).⁷ El treball d'aquestes dues historiadores fa un ús amplíssim de la correspondència entre Pla i Vicens i un seguiment acurat de la cronologia de la vida política de Vicens en aquest decenni a través dels seus treballs ens estalvia de reiterar molts dels arguments que en tot cas els són deutors.

Sí, però, que ens és imprescindible recordar que Jaume Vicens Vives ja venia d'una trajectòria acreditada abans i durant la Guerra Civil, que la seva aportació intel·lectual i acadèmica era ja molt notable i que l'horitzó que se li obria abans del desenvolupament del conflicte era molt prometedor. Mentre Josep Pla entrava amb les tropes franquistes a Barcelona, Jaume Vicens dubtava a la frontera i al final deci-

6. Josep M. Muñoz i Lloret, *Jaume Vicens i Vives, una biografia intel·lectual* (Barcelona: Edicions 62, 1997).

7. Cristina Gatell i Glòria Soler, *Amb el corrent de proa: Les vides polítiques de Jaume Vicens Vives* (Barcelona: Quaderns Crema, 2012). Dos anys abans les mateixes autores havien publicat l'article «Jaume Vicens i Josep Pla, homenots polítics», *L'Avenç*, núm. 358, 2010, reproduït també en el volum miscel·lani *Jaume Vicens Vives. Visions sobre el seu llegat*, edició a cura de Jaume Sobrequés i Callicó i Mercè Morales Montoya (Barcelona: Base, 2010), p. 741-752.

dia tornar a Barcelona i assumir el risc d'una depuració i de dificultats manifestes. L'opció presa, però, el posaria molt ràpidament en la tessitura d'adaptar-se a la situació, de fer un «acostament als ocupants» per dir-ho amb paraules de Josep M. Muñoz, o de «surar en temps difícils» per usar l'expressió de Gatell i Soler. Els articles de Jaume Vicens de *Destino*, *Política de unidad* des de juliol de 1939 fins a les darreries de setembre de 1940 i algunes obres publicades en els primers anys quaranta expressarien la voluntat de dissipar dubtes i tranquil·litzar censors. Les biògrafes polítiques de Vicens resumeixen així la situació: «Des de la perspectiva de la resistència política catalana el llibre de geopolítica i els articles que Vicens va escriure a *Destino* entre l'estiu de 1939 i la tardor de 1940 el situaven inequívocament al costat dels vencedors de la Guerra Civil»⁸ i amplien l'argument amb els testimonis de Josep Benet, Joan Triadú, Jordi Rubió o Frederic-Pau Verrié.

Sense cap traça encara de correspondència coneguda entre els dos personatges, Josep Pla va fixar la seva atenció sobre l'activitat publicística de Jaume Vicens en els primers anys quaranta, i d'aquest mo-

8. Cristina Gatell i Glòria Soler, *Amb el corrent de proa* (Barcelona: Quaderns Crema, 2012), p. 93 i ss.

ment són els primers articles que va dedicar a l'obra de Vicens, de l'any 1944 al *Diario de Barcelona*, que es publiquen en el primer apèndix d'aquest volum. Coincideixen amb un primer repunt editorial en matèria de divulgació històrica que recupera algunes tradicions editorials de l'etapa anterior. En el cas de Jaume Vicens Vives destaquen d'aquest moment la *Historia general moderna* que escriu per a l'editorial Montaner y Simón (1942), les col·laboracions amb l'editorial Gallach (*Mil figuras de la historia*), i sobretot els tres volums de la *Historia general* dirigida per Alberto del Castillo Yurrita,⁹ que és la primera obra que comenta Pla el 18 de maig de 1944. Uns mesos més tard i arran d'una altra obra col·lectiva signada per Lluís Pericot, Alberto del Castillo, Joan Ainaud de Lasarte i Jaume Vicens Vives, Josep Pla escriuria un altre article el 21 de setembre de 1944. Per a Vi-

9. Alberto del Castillo, *Historia general*. Manuales de iniciación Apolo (Barcelona: Llibreria Castells, 1943). Tres vol.: Salvador Espriu i Enric Bagué: «Tiempos antiguos»; Alberto del Castillo: «Tiempos medios»; Jaime Vicens Vives: «Tiempos modernos». La meua mare va estudiar Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona i és llicenciada de la promoció 1944-1945. En el darrer any de carrera o en el penúltim degué adquirir aquests tres volums que conservo i guardo. Sempre em va cridar l'atenció un Espriu no poètic de l'any 1943.

cens aquests eren només uns punts de partida de molts manuals d'història entre els quals destacaria ben aviat el famós *Polis* signat conjuntament per Lluís Pericot, Alberto del Castillo i J. Vicens Vives,¹⁰ uns noms que veiem plegats diverses vegades en aquests moments històrics.

La naturalesa d'una correspondència

El treball acurat i minucios d'edició i anotació que ha fet Guillem Molla ens estalviarà en aquests mots liminars molts excursos, i sovint ens podrem referir a les mateixes cartes editades i a les notes que les acompanyen. Convé però que ens detinguem un instant en la naturalesa mateixa de la correspondència. Els contactes epistolars són més donats a la intimitat i a la confidència i la seva mateixa bilateralitat accentua una polarització cap als dos personatges i la seva interlocució. Hi trobem afirmacions i reiteracions que van ser fetes sense cap voluntat i lluny de pensar que es podrien fer públiques. I en l'ús del llenguatge els adjectius i substantius que es fan servir mostren clarament com els

10. Luis Pericot García, Alberto del Castillo i J. Vicens Vives, *Polis. Historia Universal* (Barcelona: Teide, 1945).

interlocutors fan abstracció dels entrebancs públics que es troben quan escriuen per publicar i ho fan amb el pensament posat, per activa o per passiva, per acció o per omissió, en la censura. És molt clar també que el biaix de la bilateralitat condiona subjectivament la visió de conjunt i no podem perdre de vista aquesta circumstància; de tal manera que la correspondència Pla-Vicens nua només dos fils, forts i potents, que no podem deslligar dels d'altres correspondències igualment il·lustratives d'uns mateixos temps i problemes i d'una multiplicitat de relacions que no podem aïllar, com en un laboratori, en la bilateralitat. A tall d'exemple i sols per fer més entenedor de què parlem, només cal tenir ben presents els riquíssims epistolaris de la correspondència que van intercanviar Josep Pla i el seu editor Josep M. Cruzet o la que van mantenir durant tota la vida (dues vides curtes) els dos inseparables amics que foren Jaume Vicens Vives i Santiago Sobrequés i Vidal.¹¹

11. Jaume Sobrequés i Callicó (ed.), *Història d'una amistat. Epistolari de Jaume Vicens i Vives i Santiago Sobrequés i Vidal (1929-1960)*, pòrtic de Joaquim Nadal i Farreras (Barcelona-Girona: Ajuntament de Girona i Editorial Vicens Vives, 2000). I M. Josepa Gallofré Vinyoli (ed.), *Amb les pedres disperses. Cartes 1946-1962, Josep Pla-Josep M. Cruzet* (Barcelona: Destino, 2003).

El fil que uneix Pla i Vicens, que s'expressà en uns primers articles al *Diari de Barcelona* en què Pla parlava de l'obra de Vicens, es faria més consistent i més persistent en la dècada de 1950. Va ser superada la dècada anterior i és «en aquest context d'intrigues i polèmiques polítiques que la coneixença entre Pla i Vicens va esdevenir amistat», com diuen Cristina Gatell i Glòria Soler; i encara afegeixen que «l'epistolari entre Vicens i Pla és un aparador on s'exposen els anhels i les desil·lusions polítiques de la dècada dels cinquanta».¹² Però atenent a les consideracions que acabem de fer sobre la naturalesa mateixa dels epistolaris hem d'insistir en el fet que les cartes no esdevenen un aparador fins que abandonen el terreny de la privacitat i assoleixen dimensió pública. Vet aquí la importància que han anat adquirint en els darrers temps les edicions d'epistolaris i també de llibres memorialístics i dietaris que en la seva riquesa i diversitat, en els molts accents que contenen, ens permeten un dibuix més i més precís de la realitat feta d'interrelacions.

Per les cartes que es publiquen en aquest volum¹³ podem establir que Pla i Vicens compartien

12. Cristina Gatell i Glòria Soler, *Amb el corrent de proa* (Barcelona: Quaderns Crema, 2012), p. 267 i 269.

13. Ja ho fa en el cos del llibre Guillem Molla, l'acurat i afinat editor i anotador d'aquest llibre, però no podem

una triple dimensió de temes que movien la seva activitat i articulaven la seva relació.

En primer lloc, una preocupació manifesta de tots dos autors per la difusió i la recepció de les obres respectives. Pla requerirà sovint la mediació de Vicens per tractar d'evitar els efectes devastadors de la censura sobre la seva obra (carta 2, sobre l'edició del *Girona*, del 12/8/1952, carta 19, del 13/3/54, carta 37, del 2/5/1957, entre molts altres exemples). I Vicens compartirà amb Pla algunes de les seves obres i li demanarà explícitament que hi dediqui articles que en divulguin les aportacions (cartes 1, 6, 8, 11, 55, 61). Amb un accent especial Jaume Vicens fa arribar successivament a Josep Pla la *Aproximació a la Historia de España* i la *Notícia de Catalunya*, dos assaigs que formulen una revisió a fons de la peripècia col·lectiva d'Espanya i de Catalunya i que

deixar d'esmentar que amb anterioritat, amb pretensió generalitzadora o parcial, s'havien publicat cartes entre Vicens i Pla a Josep Clara, Pere Cornellà, Francesc Marina i Antoni Simon (ed.), *Epistolari de Jaume Vicens*, 2 vols. (Girona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1994 i 1998); a *Jaume Vicens i Vives. Josep Pla. Complicitats*, catàleg de l'exposició comissariada per Josep M. Muñoz Lloret amb la col·laboració de Cristina Gatell i Glòria Soler (Palafrugell: Fundació Josep Pla, 2010); i al llibre de Cristina Gatell i Glòria Soler, *Amb el corrent de proa* (Barcelona: Quaderns Crema, 2012).

aprofundeixen en la caracterització dels diferents pobles d'Espanya. No hi ha cap dubte que en molt bona mesura va ser el fil polític implícit d'aquestes dues obres el que va despertar amb més intensitat l'interès de Pla per Vicens. Per altra banda les incursions de Vicens en el món de la política es barregen i interrelacionen amb la seva dedicació al món editorial i la seva intuïció sobre aquest mercat. A partir de la fundació de l'editorial Teide Vicens inclourà entre les seves peticions a Pla no només la divulgació i difusió de la seva pròpia obra sinó també l'impuls d'alguns dels productes més significatius de l'editorial seva i del seu cunyat Frederic Rahola. D'aquí la insistència compartida per Vicens i Rahola per tractar d'obtenir de Josep Pla un original sobre Alfons XIII: «Encara que ningú no es senti monàrquic avui, les consultes que vinc fent entre els elements més representatius dels diversos grups que es mouen ací palesen que veuen la restauració com a única possibilitat. Per tant, acceptaria tothom un llibre on es presentin els esdeveniments del regnat d'Alfons XIII i es fes una apologia *discretíssima* d'algun dels seus actes, s'ometessin les seves imbecilitats i se l'atocinés de tant en tant» (JVV a JP, carta 28, 7/2/1955).

La segona qüestió que aflora reiteradament i recíprocament és la percepció que el magma polític

del franquisme s'estava movent, potser fins i tot es-
querdant, i que calia entomar reptes i compromi-
sos, lideratges també, per superar els moments crí-
tics i devastadors del final de la guerra i de la més
immediata postguerra. N'he seleccionat algunes
mostres, concises i contundents algunes i més ex-
plícites d'altres: «Això es mou» (JVV a JP, carta 13,
23/10/1953); «¿No sentiu soroll de sabres? Això es
belluga, amic Pla, i per un costat o altre haurà d'es-
clarar» (JVV a JP, carta 20, 14/3/1954).

Pla per la seva banda introdueix en un text més
llarg la variable de la monarquia, que era un tema
rellevant en els cercles més monàrquics del fran-
quisme i en els cercles menys republicans de l'opo-
sició democràtica al franquisme: «Sobre el dinasta,
la vostra paraula és exacta: confusió, fer confusió
—com diuen els portuguesos. És una manera de pa-
sar l'estiu fent que als cafès i a les tertúlies d'estiueig
les senyores discuteixin si serà el fill o el pare. Fer
pronòstics sobre el futur és en va. El discurs a les
Corts, del vicealmirant, és lo que a Madrid en diuen
una *memez quintaesenciada*» (JP a JVV, carta 47, 22/
7/1957). No hi ha cap mena de dubte que aquesta
darrera expressió tan clara i tan dura dedicada a l'al-
mirall Luís Carrero Blanco només es podia escriure
en un context de privacitat i de discreció extremes;
però justament per això, i tan aviat com el 1957,

l'expressió que Pla confessa a Vicens adquireix una significació més alta.

Per part de Vicens, la percepció en la segona part de la dècada és més matisada, tot i que les cartes destil·len elements d'anàlisi que l'oposició utilitzaria reiteradament per explicitar les febleses, les contradiccions, del règim: «Tot va bé. Hi ha una reacció poderosa i molt delit. Però cal que la tàctica no enredi l'estratègia i viceversa» (JVV a JP, carta 57, 19/6/1958). I mig any més tard, d'una manera més explícita i amb la voluntat expressa d'un compromís públic que Pla el comminava a entomar: «L'any vinent es presenta molt fèrtil en tota mena de conreus, i és possible que la collita sigui granada. Les paradoxes i contradiccions de les que tantes vegades hem parlat han arribat a un grau tal de tensió, que tot pot esqueixar-se en el moment més imprevist. Ara sí que necessitaria el vostre consell en moltes coses. Però, en fi, crec que hi ha quelcom que m'impulsa endavant —no sé si humà o diví— i que les coses que s'han de realitzar es realitzaran» (JVV a JP, carta 59, 29/12/1958).

Aquest epistolari pren el títol de l'expressió continguda en el text que reproduïm de la darrera carta de Jaume Vicens Vives a Josep Pla en uns dies que havien arribat al ple convenciment que l'hora era arribada i que ell hi havia de prendre part amb un

determini inequívoc: «Continuo creient que, malgrat els signes externs, l'hora de les decisions s'apropa. Treballar perquè arribi ben aviat és tan important ara com preparar l'equip que pugui dominar les circumstàncies» (JVV a JP, carta 66, 15/4/1960). Són dies en què amb una setmana de diferència Vicens dedicarà a Pla (16/4/1960) i a Vergés (23/4/1960) la segona edició de *Notícia de Catalunya* i que coincideixen amb aquesta darrera carta de Vicens a Pla. Ara sabem que aquests textos de l'abril de 1960 eren de poc més de dos mesos anteriors al traspàs de Jaume Vicens i ara podem veure-hi una certa voluntat de recopilació i de síntesi amb vocació de donar fe d'una vida.

Malgrat que els textos que hem seleccionat indiquen una certa ponderació i prudència, podem afirmar que la impetuositat optimista de Jaume Vicens el feia creure seriosament que el franquisme estava a les acaballes i cada any, quan per les Fires de Sant Narcís i per Nadal s'acostava un dia o altre a Girona a veure el seu amic de sempre Santiago Sobrequés Vidal, la família de Sobrequés explica, encara ara, que la irrupció de Vicens al quart pis de la carretera de Santa Eugènia núm. 5 estava marcada sempre per una afirmació reiterada: «Santiago, això s'acaba; l'any que ve les coses hauran canviat». En aquest terreny tota la intuïció i finor d'anàlisi de l'histo-

riador Vicens topava amb un punt d'esbiaixament que feia que els desigs semblessin realitats immediates. Franco, però, sobreviuria quinze anys a Jaume Vicens Vives.

En tercer lloc, a mesura que passen els anys Vicens i Pla van afinant unes relacions que entre ells són de franca amistat però que desborden la bilateralitat per establir trobades més àmplies entre amics, sectors de la burgesia catalana i alguns representants de la classe dirigent espanyola en termes de negociació de l'obertura d'una banda o de definició de l'altra dels termes d'una alternativa política per quan la conjuntura ho requerís.

Vicens insta Pla a trobar-se a Roses: «Crec que, de la nostra conversa (el tren reprèn la marxa), en sortirien decisions potser eficaces en el nostre comú propòsit» (JVV a JP, carta 4, 30/8/1952). Però els moviments iniciats des de Catalunya atenent a alguns signes d'obertura d'algun sector de l'administració franquista no sempre empenyien a l'optimisme. Sovint es dibuixava una reacció escèptica i de malfiança: «Em sembla que si no ens donen testimonis pràctics de la seva bona voluntat, tot haurà acabat en pura demagògia» (JVV a JP, carta 11, 26/12/1952).

Catalunya endins Vicens també detecta recels i incomprendions que el frenen momentàniament a l'hora de prendre les grans decisions, si bé plana

en les seves afirmacions la necessitat urgent de passar pàgina i de superar el sotrac dramàtic de la Guerra Civil, sempre present en les reflexions vicentines: «No tinc cap mena d'ambició, més que la de servir el meu país en tot quant pugui apartar-lo de les torbacions revolucionàries i endegar-lo pel camí de la intel·ligència. Si surto dels meus arxius, llibres i redós familiar serà, simplement, perquè ja és hora de tornar a lloc les coses essencials, sosmogudes per la guerra, i que cal novament apuntalar. Amb tot, no estic encara molt convençut de la necessitat d'una acció en la que, si m'acompanyen algunes mirades expectants, topo amb moltes més d'estranyesa, incomprensió o recel» (JVV a JP, carta 11, 26/12/1952).

Els avenços en el compromís i la responsabilitat de Vicens es manifesten primer en el terreny dels seus camps de recerca historiogràfica, que anticipen la seva vocació pels temes de la més estricta contemporaneïtat, en què la història i la política es confonen i es barregen. Així ho expressa després d'anunciar que posa punt i final als seus estudis sobre el segle xv: «D'ara endavant, l'actualitat històrica és la que solament m'interessa» (JVV a JP, carta 15, 4/1/1954).

I malgrat tot, pels contactes multilaterals que Vicens havia abordat i molt d'acord amb els efectes de la clandestinitat i de les contradiccions o desercions

de les elits dirigents catalanes, no deixa de detectar que hi ha, abans d'emprendre compromisos més radicals, una feina de descontaminació tòxica d'una societat massa empantanegada en els problemes derivats del sotrac del 39: «Certa joventut afiliada al Centre Tèxtil del carrer Aragó ha fet tots els impossibles per desbaratar el nostre joc (...) Això és anguniós, certament, però ha estat profitós per a tots. A mi perquè m'ha ensenyat el joc de la gent i he descobert certes cartes. A ells perquè han comprès que no poden fer res sense nosaltres. En tot aquest joc d'estira i aflixa es va formant, no en dubteu, la minoria dirigent del dia de demà. Si volem ésser responsables davant el país, cal primer que s'eliminïn moltes toxines. Aquesta feina de neteja és la que ara em preocupa» (JVV a JP, carta 23, 19/11/1954).

Pla per la seva banda escrivia a Vicens anunciant-li la possibilitat d'entrar en contacte i d'eixamplar el radi d'influència als cercles de l'exili més europeu i il·lustrat: «Acabo d'arribar de Londres i Oxford. El professor Trueta us vol veure urgentment. Potser convindria que, acabada la vostra feina del curs, saltéssiu a Oxford a passar 4 o 5 dies. La vostra posició davant del grup d'exiliats a Anglaterra és fortíssima» (JP a JVV, carta 29, 8/5/1955).

I per altra banda Pla, atent a la realitat i als canvis polítics de Madrid, detecta signes de canvi i ober-

tura que situa fonamentalment en el camp de la política econòmica cada cop més industrialista i menys dominada pels interessos agraris, entre els que tipifica les arrels més profundament ideològiques del franquisme i de la Falange: «El cicle de domini del latifundisme agrari (falangista-militar-aristocràtic) s'ha acabat. Ara el domini el tindrà la indústria i el comerç i fatalment hi haurà més esperit català, tolerant i modern en les altures del govern. (...) A la perifèria espanyola, hi ha un començament de prosperitat econòmica evident. Si un home com Lenin (per posar un exemple) examinés aquesta situació a la llum de Marx, hauria d'arribar a la conclusió de que no existeix cap condició objectiva de revolució social. Hi ha raons per lluitar contra la dictadura en el camp del liberalisme polític, però això no interessa als obrers, ¿compreneu? Hi ha dos fets de prosperitat: primer, vivim un moment de ple empleu; després, la gent compra i gasta tota la seva possibilitat adquisitiva. Aquests dos fets són importantíssims. Si es produeix un altre augment de jornals a l'octubre, aquests dos fets encara s'accentuaran» (JP a JVV, carta 48, 14/8/1957). Les apel·lacions a Marx i a Lenin, ben oportunes en boca de Pla, i el reconeixement d'un desgel de l'economia espanyola són mostres evidents del canvi de perspectiva que s'estava operant en la segona meitat dels

anys cinquanta tant en el sentit d'una major obertura com en el de la disminució real de les possibilitats d'una ruptura generada des de la conflictivitat social.

Vicens per la seva banda, l'any de la seva mort i en una carta d'una significació molt especial, apunta a les circumstàncies del moment, a la necessitat d'assumir majors responsabilitats sense abandonar, però, les més elementals cauteles: «He pensat molt en totes les coses d'Espanya i de Catalunya durant aquest temps. I, naturalment, en vós. Em va sorprendre el parer que em donà en Quintà respecte als vostres dubtes sobre la meva orientació política. Em fa l'efecte que hem parlat prou vegades perquè coneixeu a fons el meu pensament; àdhuc us he deixat llegir textos que només coneixem vós i jo. Que la gent del carrer tingui dubtes no em sorprèn gens, perquè cal rodejar-se d'un aire una mica misteriós tant per aprofitar la gent que té contacte amb el govern com encara per evitar que la poli t'engarjoli innecessàriament» (JVV a JP, carta 66, 15/4/1960).

De tot plegat es desprèn un activisme incessant de Vicens i un acompanyament empordanès, potser més festiu i més conspiratiu alhora, per part de Josep Pla. Els contactes d'un i altre anaven perfilant les aliances Catalunya endins i Catalunya enfora i l'anàlisi de la situació i de les perspectives de

canvi que anaven intercanviant Pla i Vicens indica un seguiment força acurat de la realitat política espanyola i de la seva repercussió a Catalunya. Els tertulians del carrer Santaló, el domicili de Vicens, coincidien sovint amb els noms dels tertulians del mas Pla o de les trobades als restaurants empordanesos. L'eficàcia política d'aquest agitprop d'estar per casa era encara molt incipient, com tot en aquell moment, però el capteniment amb relació a la llengua i a la cultura catalanes era explícit i manifest, i en un cert sentit belligerant. Els propòsits d'impulsar una revista en català afloren en diversos moments de la correspondència, el projecte materialitzat per Vicens de publicar una història de la literatura catalana va ser un pas significatiu, i un esment explícit a la llengua passa comptes dels primers anys del franquisme en relació amb aquesta qüestió central: «Veurem si fem forat i convencem la gent del disbarat històric comès fa quinze anys» (JVV a JP, carta 13, (23/10/1953).

Una qüestió no pas menor durant aquests anys, malgrat els recels expressats per Vicens a Pla diverses vegades, són els contactes i els intercanvis entre intel·lectuals catalans i castellans. Les variacions de posicions de personatges com Dionisio Ridruejo, Rafael Calvo Serer i el mateix Florentino Pérez Embid feien creure en un desgel plausible que va anar-

se esllanguint amb els anys, per una desconfiança creixent que amagava la vigència de les grans qüestions de fons que encara ningú no gosava plantejar obertament.

D'aquesta correspondència hi ha dos temes que per la seva transcendència mereixen un tractament singular: els articles de Pla dels anys 20 i les relacions entre Josep Tarradellas i Jaume Vicens.

*La burgesia de Catalunya.
A la recerca d'una classe dirigent*

A principis de 1955 Jaume Vicens (carta 28, 7/2/1955) escrivia a Josep Pla amb una proposta interessant i significativa. Es tractava de rescatar els quatre articles que Pla havia publicat l'any 1924 i 1925 a la *Revista de Catalunya*¹⁴ fundada i dirigida per Antoni

14. Vegeu de la carta 28, especialment les notes 91 i 92, per emmarcar el context d'aquests articles i el del moment històric que a la meitat dels anys cinquanta estaven compartint Vicens i Pla. Cristina Gatell i Glòria Soler (*Amb el corrent de proa*, Barcelona: Quaderns Crema, 2012) s'hi van referir amb les dades bàsiques d'aquesta carta i van insistir en el mandat gairebé testamentari i manuscrit de Jaume Vicens a Pla, que convencé a aquest últim per finalment acceptar que els articles s'editessin incorporats a un volum de l'obra comple-

Rovira i Virgili. No sabem en quin moment i per primera vegada va tenir coneixement d'aquests articles, però l'anàlisi de les circumstàncies d'aquell moment històric i el judici sobre la burgesia catalana i sobre la monarquia van cridar poderosament l'atenció de Vicens, que hi trobava elements d'una rabiosa actualitat. Quan finalment els articles es van editar (1977), Josep Pla va escriure una «Nota preliminar»¹⁵ en què mirava de posar distància amb els seus escrits dels anys vint, exposava que «el temps anà passant i tot d'un plegat, i ja molt després de l'acabament de la darrera guerra civil els llegí el professor J. Vicens Vives, i cregué que s'havien de publicar», remarcava la seva oposició a publicar-los i la

ta. Més recentment Jordi Amat a *La Vanguardia* (10/3/2019), a l'article «Una crisi d'autoritat», s'ha referit a aquests articles tot analitzant l'actual conjuntura política, el desgavell i el desgovern, la manca d'autoritat i la pèrdua de referents de la política catalana. Compartim aquesta idea que travessa pel mig la política catalana del segle xx i que apunta a alguns dèficits bàsics de les elits dirigents de Catalunya, i potser seria el moment de reprendre la idea de Jaume Vicens Vives i atorgar a aquest conjunt d'articles de Josep Pla el valor d'un petit volum d'assaigs sobre política i la burgesia.

15. JOSEP PLA: *Prosperitat i rauxa de Catalunya*. Obra Completa, 32 (Barcelona, Destino, 1977), nota preliminar, datada al mas Pla, la tardor de 1976, p. 7-8. Els articles, a les pàgines 9 a 102.

reiterada insistència de Vicens i acabava acceptant-ne la publicació com responent a un mandat imperatiu de Jaume Vicens. No sense abans marcar distàncies i assegurar que durant molt temps Vicens havia parlat de la necessitat i oportunitat d'editar aquests textos amb Josep Vergés i Joan Teixidor, sense que ell ho sabés, argumentant que els que serien els seus editors «tingueren amb Vicens una relació continuada, que jo no hi vaig tenir mai, tot i que la nostra cordialitat fou molt real».

La prosa de Josep Pla en aquests articles és molt lluny de la prosa poètica; és prosa política i és prosa pragmàtica. En un primer article es subratlla la crisi d'autoritat a Catalunya, el predomini d'una autoritat merament administrativa i burocràtica, en essència provinciana, i l'absència d'autoritat social, que és la que podria articular l'autoritat política necessària. «El fet que hi hagi dins de cada català, naturalment, un subversiu més o menys irònic fa que la fam d'autoritat sigui a Catalunya latent, constant». A «Catalanisme i burgesia» Pla analitza la situació canviant de la política espanyola, el paper que hi ha jugat el catalanisme burgès, el sentit dels compromisos de Cambó i la perspectiva futura de les relacions de Catalunya i Espanya: «Els espanyols més intel·ligents, els més revolucionaris, coneixen el mal enorme que han fet a Espanya el centralisme

i la concepció unitària; però ni entre aquests elements no es troba un esperit filosòfic i lliure que adopti davant Catalunya la posició que adoptaren els anglesos desinteressats davant Irlanda. A Espanya no hi ha ningú que compregui el problema de Catalunya; això, per a Espanya, és un símptoma fatal de debilitat intel·lectual». Però la implicació única de la burgesia amb el catalanisme i la collusió de diners i política marquen els límits del catalanisme polític en temps de la Dictadura. Pla no deixa la qüestió obrera tampoc, en el tercer dels articles. I aborda directament el cop d'estat en el darrer. I el paper dels espanyols partidaris d'una Espanya sana deslliurada de la cotilla de la superestructura política i la necessària evolució de la política a Catalunya. «Aquests últims vint anys són la infància del catalanisme polític, i la malaltia infantil del catalanisme és el regionalisme. Durant aquest temps, Catalunya no sap ben bé el que vol, la tàctica política és una cosa incerta i trèmula; l'esperit és, certament, el fruit d'una posició crítica, però la posició no és un esforç en profunditat». Però després dels reiterats intents de modernització d'Espanya sorgeixen els interrogants: «¿On és l'Espanya sana, l'*España en flor*, l'Espanya gran? Truquen, truquen, truquen a tots quatre vents, i només el silenci els respon. Curiós país aquest, que es passa vint anys madurant projec-

tes revolucionaris i una vegada destruïda la superestructura política del país i dominats els òrgans màxims per actuar la revolució, tothom, frívolament, es fa enrere». La manca d'autoritat, els intents del maurisme, el pes de la monarquia, l'endarreriment de la societat, la connivència de la burgesia amb els intents de transformar Espanya, la deriva cap a la dictadura de Primo de Rivera, dibuixen uns escenaris que en la dissecció de Pla adquirien uns ressos, per a un Jaume Vicens àvid de política, de gran actualitat. La mateixa amb què salvant les distàncies ens ressonen avui, mancats com estem d'estudis aprofundits de la nostra més recent peripècia col·lectiva, atacats per un nou infantilisme ara marcat per la frivolitació superficial dels problemes col·lectius que ha d'encarar la Catalunya contemporània.

No ens ha de sorprendre gens, doncs, que Jaume Vicens Vives volgués en els anys cinquanta reeditar els articles de Josep Pla i que, conscient que el tema podia coure a la censura, proposés un títol neutre i una edició diguem-ne acadèmica a través d'un dels artefactes culturals i historiogràfics creats per Vicens, el Centro de Estudios Históricos Internacionales.

Josep Pla, Josep Tarradellas, Jaume Vicens Vives

Tot i que des dels primers anys quaranta les estretes relacions de Frederic Rahola amb el seu cunyat Jaume Vicens Vives facilitaven el contacte d'aquest darrer amb el món de l'exili i amb el mateix Tarradellas, de qui Rahola havia estat durant la Guerra estret col·laborador, les primeres trobades de Vicens amb Tarradellas van ser l'estiu de 1950 i el novembre de 1951.¹⁶ La coneixença doncs entre Tarradellas i Vicens és anterior a l'elecció de Tarradellas com a president el dia 7 d'agost de 1954. Però l'acostament, la creació d'una relació i d'un clima de confiança trigarien encara alguns anys. Si bé, com han detallat i documentat Cristina Gatell i Glòria Soler en la correspondència i com es desprèn dels tractes entre Tarradellas i Rahola, la figura de Vicens era una presència cada cop més viva en els entorns tarradellians. Fins que a mitjan novembre de 1959 Tarradellas i Vicens mantingueren una llarga entrevista. D'aquí en sorgiren coincidències i discrepàncies, però sobretot el convenciment de Tarradellas que Jaume Vicens era un home clau. De fet, malgrat la voluntat de Tarradellas de reiterar els contactes amb Vicens en succes-

16. Cristina Gatell i Glòria Soler, *Amb el corrent de proa* (Barcelona: Quaderns Crema, 2012), p. 233 i 234.

sives entrevistes, la malaltia d'aquest darrer ho va impedir i els contactes més freqüents foren entre Tarradellas, Josep Pla i Manuel Ortínez. D'una conversa llarga de Tarradellas i Pla els dies 21, 22 i 23 de gener de 1960 en sortiria el famós informe Pla sobre Josep Tarradellas que es reproduïx en l'apèndix i que tracta d'analitzar el pensament polític de Josep Tarradellas sobre la situació política a Espanya, a Catalunya i a l'exili, i tracta de definir les línies d'actuació que ell impulsaria, i concretava els equips que ho haurien de fer.¹⁷ D'una trobada posterior de Tarradellas i Pla a Carcassona, el dia 19 de març de 1960, en sortiria una nota esquemàtica en què es dibuixa l'equip essencial, el nucli dur, del tarradellisme a Catalunya, format per les figures de Manuel Ortínez, Jaume Vicens Vives i Joan Sardà i Dexeus.

Més enllà de les apreciacions de Pla sobre Tarradellas, plenes d'intuïcions finíssimes barrejades amb elucubracions més fantasioses, el que desprenen aquest

17. A part del text reproduït en apèndix convé anar a l'anàlisi del document que fan Cristina Gatell i Glòria Soler a *Amb el corrent de proa* (Barcelona: Quaderns Crema, 2012), p. 536-546, i a les referències a l'Informe de Josep Tarradellas destinat a Josep Pla de 14 de març de 1960 a les pàgines successives. Cal també anar a les explicacions contingudes a la nota 44 de l'apèndix d'aquest volum, amb els comentaris de Guillem Molla al document «Configuració de l'equip del President Tarradellas».

conjunt de documents polítics creuats entre Tarradellas i Pla és el reconeixement del paper central de l'historiador Jaume Vicens en totes les qüestions transcendents que s'hi tractaven. I demostren també el sentit de l'oportunitat i de l'anticipació demostrat per Vicens en triar una interlocució preferent amb un actor de la resistència a l'exterior que, malgrat ostentar simbòlicament la presidència de la Generalitat, no gaudia entre l'oposició política a l'interior, en aquell moment, d'un crèdit gaire consolidat. Vicens va creure en Tarradellas i Tarradellas va creure en Vicens. El càncer trencaria l'encanteri i la darrera carta de Vicens a Pla (carta 66, 15/4/1960), que hem citat diverses vegades, adquireix, vista amb perspectiva, uns tons gairebé testamentaris.

Com que no ens és permès l'exercici ucrònic i contrafactual de preguntar-nos quin paper li hauria correspost a Jaume Vicens Vives en la liquidació del franquisme i l'adveniment de la democràcia a Espanya, ho hem de deixar aquí i constatar que la dècada de 1950 va ser una dècada efervescent durant la qual alguns dels amics madrilenys de Jaume Vicens adquiririen un major pes en el franquisme i encetarien una etapa de desgel econòmic que Pla va saber també descriure.

L'efecte devastador de la mort de Vicens va tenir una expressió plàstica en el seguici del seu funeral

pels costers de Roses fins al cementiri, amb una representació amplíssima de la societat catalana adolorida que seguia en silenci el carro mortuori tirat per cavalls. Vint-i-un anys més tard, ara ja sí amb el dictador mort, l'obra completa reconegudíssima, Josep Tarradellas ja expresident de la Generalitat i diversos processos electorals escolats —el vell somni que Vicens no va viure—, en el funeral de Pla ressonen encara les paraules de l'abat de Poblet, Maur M. Esteva,¹⁸ ponderant el valor de l'amistat i subratllant el valor de l'obra al servei de la llengua i com a testimoni de la vida i costums del país. L'abat de Poblet, en el moment que Pla havia arribat a la «combustió terrenal», subratllà «el do material de la seva obra»: «Dons que han contribuït i contribuïran a formar la nostra intel·ligència i el nostre coneixement de la llengua i la cultura catalanes, sense que ell s'hagi endut el nostre homenatge, que d'altra banda no necessita, perquè la seva obra —monument a la nostra llengua— depassa fugisseres lloances i s'aguanta sòlidament sense cap recolzament, que hauria d'ésser de proporcions molt grans perquè es veïés».

18. *Rèquiem i alleluia per la mort de Josep Pla*. Text de l'homenatge pronunciat per l'abat Maur Esteva el dia 24 d'abril de 1981 a l'església de Sant Martí de Palafrugell. Abadia de Poblet, 1981. 12 p.

Aquesta reivindicació de l'obra de Pla un cop mort, venint com venia del món eclesiàstic i monàstic, és delicada i diplomàtica però apunta als oblitats i els menyspreus que alguns sectors feren de l'obra i de la vida de Pla. Però en el cas de Pla no va sortir cap ploma, cap ganivet afinadíssim, que posés el dit a la nafra de les enveges i de les contradiccions del país com Pla havia fet amb Vicens vint-i-un anys abans arran de la seva mort, sortint al pas de les maquinacions i demanant calma i tranquil·litat, tirar aigua al vi, i lamentant seriosament la patacada política que havia significat. Cristina Gatell i Glòria Soler, citant una carta de Pla a Albert Manent, hi posen un colofó brillant que amb adaptacions bé podria servir per les vides dels dos amics: «La política forma part de la meua prehistòria i no té per mi cap interès. Després de la mort de Vicens no es podrà parlar de política en aquest país almenys durant dos anys, que és el temps que tardaran les granotes a nomenar un nou rei».¹⁹

On diu política, si es tracta de Pla, poseu-hi literatura i tindreu, salvant les distàncies, els temps i les biografies, alguns aspectes, si no d'unes vides paral·leles, sí d'una amistat compartida.

19. Cristina Gatell i Glòria Soler, *Amb el corrent de proa*, Barcelona: Quaderns Crema, 2012, p. 568 i 568, nota 172.

El sedàs del temps ha engrandit les dues figures i els ha convertit, un cop morts, en personatges més imprescindibles encara del que ho foren en vida. La recepció actual de l'obra escrita de cadascun és diferent, perquè en el cas de Pla la dimensió literària i la monumentalitat de l'obra desborden el marc cronològic. En el cas de Vicens, quan la historiografia catalana ha fet avenços molt notables, ningú no sabria negar el caràcter trencador, innovador i dinamitzador de la seva obra, que té en ella mateixa una considerable coherència i conserva l'ambició, no gaire freqüent, d'una visió global. Si hi afegim la pulsó política que tots dos van compartir, i hi pensem en l'affligida hora actual, ens semblen imprescindibles, com a referència històrica no superada, els interrogants de Pla sobre la crisi d'autoritat dels anys vint a Catalunya, que ja hem comentat, i les intuïcions positives de Vicens en el camí per a la superació de les contradiccions del franquisme i la definició de fonaments socials creïbles per a una alternativa democràtica, apellant a la responsabilitat que pertoca al conjunt de les classes socials, no sempre disposades, o interessades, o preparades, per jugar el paper que els correspon.

Joaquim Nadal i Farreras
Universitat de Girona
Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural